

комісій Верховної Ради України, державного фінансування функціонування тіньового уряду (який складається з опозиційних народних депутатів України), внесення одного питання під час формування порядку денного засідань Верховної Ради України тощо.

Список використаної літератури:

1. Положення про правове регулювання діяльності політичних партій 2010 року. Прийнято Венеціанською комісією на 84-му пленарному засіданні (Венеція, 15-16 жовтня 2010 року) CDL-AD(2010)024. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.osce.org/ru/odihr/81988>
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 142.
3. Положення про заборону та розпуск політичних партій та аналогічні заходи. Прийнято Венеціанською комісією на 41-му Пленарному засіданні (Венеція, 10–11 грудня 1999 року) CDLINF(2000)001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLINF\(2000\)001-rus](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLINF(2000)001-rus)

Ключові слова: політичні партії, свобода об'єднання, європейські стандарти та принципи.

Ключевые слова: политические партии, свобода объединения, европейские стандарты и принципы.

Key words: political parties, freedom of association, European standards and principles.

ТЕРЛЕЦЬКИЙ ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри конституційного права, кандидат юридичних наук, доцент

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ АКТАМИ І ДІЯМИ, ЩО ВИЗНАНІ НЕКОНСТИТУЦІЙНИМИ: АНАЛІЗ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Юридична відповідальність органів влади є одним з видів соціальної відповідальності держави, одним з важливих шляхів практичного здійснення положень статті 3 Конституції України, яка серед іншого закріплює, що «держава відповідає перед людиною за свою діяльність». Така відповідальність не зводиться лише до політичної чи моральної відповідальності публічної влади перед суспільством, а в тому числі має ознаки юридичної відповідальності держави та її органів за невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків. Наведене розуміння визначається задекларованим у статті 1 Конституції статусом Української держави як правової, згідно з яким держава, органи влади та людина рівною мірою несуть відповідальність за порушення норм права та невиконання покладених на них обов'язків.

Постулат відповідальності влади перед особою конкретизовано насамперед статтею 56 Конституції України, якою гарантовано право кожного «на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень».

Право на відшкодування шкоди, завданої органами влади, прямо закріплено частиною четвертою статті 62 Конституції України, а саме: «... держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням» та частиною третьою статті 152 Конституції України – «матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку».

Водночас підстави, умови й порядок відшкодування завданої органами влади матеріальної й моральної шкоди визначаються, окрім низки спеціальних законів [1-3], насамперед Цивільним кодексом України, зокрема положеннями статей 1173-1177 Глави 82. Тут доречно вказати, що вказана проблематика досі не отримала належного аналізу з боку вчених-конституціоналістів і натепер передусім становить предмет цивілістичних досліджень (І. Білик, Ю. Білоусов, О. Отраднава, О. Первомайський, Т. Сліпачук, С. Уваров та ін.). При цьому найчастіше дискутуються питання про відповідальність держави за діяння створюваних нею юридичних осіб, правову природу такого обов'язку тощо.

Ще більш показовим в цьому контексті є те, що приписи частини третьої статті 152 Конституції України та сутнісно пов'язаної з нею статті 1175 Цивільного кодексу України фактично опинилися поза увагою вітчизняних науковців. Навмисно залишаючи осторонь наявні теоретичні дискусії, вважаємо за доцільне зосередитися на аналізі правозастосування наведених норм права.

Тут відразу постає декілька принципово важливих питань.

1) Чи діє натепер в Україні визначений законом порядок відшкодування матеріальної чи моральної шкоди, завданій особі, актами і діями, що визнані неконституційними?

2) Чи поширюється на відповідні відносини положення статті 1175 Цивільного кодексу України, попри змістовні розбіжності в формулюванні Конституцією та Цивільним кодексом України обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду («шкода, завдана ... **актами і діями**, що визнані **неконституційними**» та, відповідно, «шкода, завдана ... в результаті **прийняття органом ... влади нормативно-правового акта, що був визнаний незаконним і скасований**»)?

3) Яким чином узгоджуються між собою положення частини третьої статті 152 та частини другої статті 152 Конституції України, відповідно до якої закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення?

Аналіз правозастосовної практики засвідчує, що попри той факт, що і через двадцять два роки після прийняття Конституції України державою не виконано позитивний обов'язок [4] ухвалити відповідний закон, який мав би визначити порядок та умови такого відшкодування, суди застосовують положення частини третьої статті 152 Конституції України як норму прямої дії і вирішують справи по суті заявлених вимог [5-8].

Виходячи із неприпустимості відмови у розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини, суди вказують, що відсутність відповідного закону не може бути підставою для відмови у позові, а слугує приводом застосовувати аналогію закону, а в разі відсутності подібної правової норми аналогію права, адже частиною 3 статті 8 Конституції України встановлено, що норми Конституції є нормами прямої дії.

Відповідно, неконституційність закону, встановлена Конституційним Судом України є підставою для застосування наслідків, передбачених статті 1175 Цивільного кодексу України, оскільки регламентована цією нормою цивільно-правова відповідальність у вигляді відшкодування шкоди, заподіяної прийняттям нормативно-правових актів, визнаних незаконними стосується також і випадків визнання неконституційними законів.

Тим не менш, передчасно думати, що проблеми відсутні. Судами задовольняються вимоги майнового характеру щодо соціальних виплат. Правозастосовна практика щодо вирішення майнових вимог в інших сферах, як і щодо відшкодування моральної шкоди – фактично відсутня. Але більш принципово, що досі зберігається ризик помилкового розуміння частини другої статті 152 Конституції України. Непоодинокі випадки, коли суди, посилаючись на це положення, твердили про безпідставність вимог про відшкодування завданої шкоди, оскільки рішення Конституційного Суду України не мають зворотної дії в часі [9-10].

Вважаємо, що застосування принципу *ex nunc*, встановленого щодо рішень Конституційного Суду України про визнання законів, інших актів або їх окремих положень, такими, що не відповідають Конституції України, є неприпустимим для ситуації відшкодування заподіяної матеріальної чи моральної шкоди, що визнані неконституційними. В іншому разі, доведеться констатувати, що спеціальне за своїм змістом положення частини третьої статті 152 Конституції України буде позбавлено своєї практичної значущості.

Втім, видається, саме вирішення цього питання становитиме суть справи 686/23445/17 [11], що натеper розглядається Великою палатою Верховного Суду. За відсутності спеціального закону, рішення Верховного Суду очікувано набуде особливого значення для подальшої практики застосування частини третьої статті 152 Конституції України.

Список використаної літератури:

1. Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років : Закон України від 17.04.1991 № 962-XII [Електронний ре-

- сурс] Верховна Рада України. Законодавство України. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12>
2. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28.02.1991 № 796-XII [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12>
 3. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду : Закон України від 1.12.1994 № 266/94-ВР [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-вр>
 4. Рішення Конституційного Суду України від 7.10.2009 № 25-рп/2009 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 частини першої статті 49, другого речення статті 51 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v025p710-09>
 5. Постанова Апеляційного суду Хмельницької області від 16.08.2018 року по справі № 686/6137/18 [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75944487>
 6. Постанова Апеляційного суду Хмельницької області від 27.09.2018 року по справі № 686/6719/18 [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76794696>
 7. Постанова Вінницького апеляційного суду від 15.01.2019 року по справі № 127/18664/18 [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79188580>
 8. Постанова Вінницького апеляційного суду від 23.01.2019 року по справі № 127/26097/18 [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79188580>
 9. Рішення Апеляційного суду міста Севастополя від 16.10.2010 року по справі № 22ц-2187/2010 [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12040303>
 10. Рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області від 05.08.2010 року по справі № 22ц- 5471/2010 [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10882913>
 11. Ухвала Великою палатою Верховного Суду від 26.03.2019 року по справі № 686/23445/17 [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. – URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80751665>

Ключові слова: відповідальність, органи влади, відшкодування шкоди, неконституційні акти та дії, незаконні акти.

Ключевые слова: ответственность, органы власти, возмещение вреда, неконституционные акты и действия, незаконные акты.

Key words: liability, public authorities, compensation, unconstitutional acts and actions, illegal normative acts.